ESHITISHIDA NUQSONI BO'LGAN O'QUVCHILARNI KASBGA YO'NALTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

Sharofutdinova Ra'noxon Shavkatovna
Farg'ona davlat universiteti
dotsenti, pedagogika fanlari doktori (DSc).
ORCID: 0000-0002-4188-7125.
Email: ranoxon3511@gmail.com

Annotatsiya. *Maqolada eshitishida nuqsoni bo'lgan o'quvchilarni kasbga yo'naltirish metodikasini takomillashtirish masalasi yoritilgan. Eshitish nuqsonining kasbiy o'zini o'zi belgilash jarayoniga ta'siri tahlil qilinib, an'anaviy kasbga yo'naltirish ishidagi asosiy cheklovlar ko'rsatilgan. Kasbiy ma'rifat, kasbiy diagnostika, kasbiy sinov, kasbiy maslahat va kasbiy moslashuvni qo'llab-quvvatlash yo'nalishlarini birlashtiruvchi metodik tizim ishlab chiqilgan. Har bir yo'nalish uchun eshitishida nuqsoni bo'lgan o'quvchiga moslashtirilgan vosita va usullar belgilangan, kasbiy sinov mashg'uloti namunasi keltirilgan. Metodikani maxsus va inklyuziv maktablar amaliyotiga joriy etish bo'yicha tavsiyalar berilgan.*

Kalit so'zlar: *eshitishida nuqsoni bo'lgan o'quvchilar, kasbga yo'naltirish, kasbiy o'zini o'zi belgilash, kasbiy diagnostika, kasbiy sinov, kasbiy maslahat, imo-ishora tili, inklyuziv ta'lim, ijtimoiy moslashuv.*

IMPROVING THE METHODOLOGY OF CAREER GUIDANCE FOR STUDENTS WITH HEARING IMPAIRMENTS

Abstract. *The article addresses the improvement of methods of career guidance for deaf and hard-of-hearing pupils. The influence of hearing impairment on professional self-determination is analysed, and the main limitations of traditional career guidance are identified. A methodological system is developed that combines career information, career assessment, work trials, career counselling and support of professional adaptation. For each strand, tools and techniques adapted to deaf and hard-of-hearing pupils are specified, and a sample work trial session is presented. Recommendations are given for implementing the methodology in special and inclusive schools.*

Keywords: *deaf and hard-of-hearing pupils, career guidance, professional self-determination, career assessment, work trial, career counselling, sign language, inclusive education, social adaptation.*

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДИКИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ОРИЕНТАЦИИ УЧАЩИХСЯ С НАРУШЕНИЯМИ СЛУХА

Аннотация. *В статье рассматривается вопрос совершенствования методики профессиональной ориентации учащихся с нарушениями слуха. Проанализировано влияние нарушения слуха на процесс профессионального самоопределения, выявлены основные ограничения традиционной профориентационной работы. Разработана методическая система, объединяющая профессиональное просвещение, профессиональную диагностику, профессиональные пробы, профессиональную консультацию и сопровождение профессиональной адаптации. Для каждого направления определены средства и приёмы, адаптированные для учащихся с нарушениями слуха, приведён пример занятия-профессиональной пробы. Даны рекомендации по внедрению методики в практику специальных и инклюзивных школ.*

Ключевые слова: *учащиеся с нарушениями слуха, профессиональная ориентация, профессиональное самоопределение, профессиональная диагностика, профессиональная проба, профессиональная консультация, жестовый язык, инклюзивное образование, социальная адаптация.*

KIRISH

Kasb tanlash har bir yoshning hayotidagi eng muhim qarorlardan biri. Eshitishida nuqsoni bo‘lgan o‘smir uchun esa bu qaror yanada murakkab, chunki u kasblar dunyosi haqidagi axborotning katta qismini, ya’ni radio, suhbat va kattalar maslahatini eshitish orqali ola olmaydi. Natijada uning kasblar haqidagi tasavvuri tor, ko‘pincha maktabdagi mehnat ta’limi doirasidagi bir necha hunar bilan cheklanib qoladi.

Nogironligi bo‘lgan shaxslarning mehnat qilish huquqi BMT Konvensiyasining 27-moddasida [1] va “Nogironligi bo‘lgan shaxslarning huquqlari to‘g‘risida”gi Qonunda [2] mustahkamlangan. “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun [3] va PQ-4860-son qaror [4] esa alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarni kasbga yo‘naltirish va ijtimoiylashtirishni ta’lim tizimining vazifasi sifatida belgiladi. Xorijiy tadqiqotlar ham eshitishida nuqsoni bo‘lgan yoshlarning maktabdan mehnatga o‘tishida jiddiy qiyinchiliklar mavjudligini ko‘rsatmoqda [5, 6].

Amaliyotda eshitishida nuqsoni bo‘lgan o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish ko‘pincha umumiy maktab uchun ishlab chiqilgan usullar asosida olib boriladi. Og‘zaki suhbat, matnli so‘rovnoma va ma’ruza shaklidagi kasblar taqdimoti bu o‘quvchilar uchun yetarlicha tushunarli bo‘lmaydi. Kasbga yo‘naltirish ishini o‘quvchining eshitish

va nutq holatiga moslashtirilgan, ko‘rgazmali va amaliy faoliyatga tayangan metodika asosida tashkil etish zarurati shundan kelib chiqadi.

Tadqiqot maqsadi eshitishida nuqsoni bo‘lgan o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirishning moslashtirilgan metodik tizimini ishlab chiqish va asoslashdan iborat. Shu maqsadda eshitish nuqsonining kasbiy o‘zini o‘zi belgilashga ta’sirini aniqlash, an’anaviy kasbga yo‘naltirish ishidagi cheklovlarni ko‘rsatish, metodik tizimning tarkibiy qismlarini va ularga mos vositalarni belgilash hamda amaliy tavsiyalar berish vazifalari qo‘yildi.

Ilmiy yangilik. Eshitishida nuqsoni bo‘lgan o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish kasbiy ma’rifat, kasbiy diagnostika, kasbiy sinov, kasbiy maslahat va kasbiy moslashuvni qo‘llab-quvvatlashdan iborat besh yo‘nalishli tizim sifatida asoslandi, har bir yo‘nalish uchun vizual-amaliy moslashtirish usullari ishlab chiqildi. Amaliy ahamiyati shundaki, metodikadan surdopedagoglar, maxsus va inklyuziv maktablarning sinf rahbarlari hamda psixologlari kasbga yo‘naltirish ishini rejalashtirishda foydalanishi mumkin.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI

Mavzuga oid manbalar uch yo‘nalishda tahlil qilindi. Kasbiy o‘zini o‘zi belgilash nazariyalari, kasbga yo‘naltirish metodikasi hamda eshitishida nuqsoni bo‘lgan shaxslarning kasbiy rivojlanishiga oid tadqiqotlar shular jumlasidandir.

Kasbiy o‘zini o‘zi belgilash nazariyalaridan D.Syuperning hayot davomida kasbiy rivojlanish konsepsiyasi kasb tanlashni bir martalik qaror emas, balki uzoq davom etadigan jarayon sifatida talqin qiladi [7]. J.Xollandning kasbiy tiplar nazariyasi shaxs qiziqishlari va kasbiy muhit o‘rtasidagi muvofiqlikni muvaffaqiyat sharti deb hisoblaydi [8]. E.A.Klimov kasblarni mehnat predmetiga ko‘ra “inson - tabiat”, “inson - texnika”, “inson - inson”, “inson - belgilar tizimi” va “inson - badiiy obraz” turlariga ajratgan va kasbiy o‘zini o‘zi belgilash psixologiyasini ishlab chiqqan [9]. N.S.Pryajnikov esa kasbiy sinovlar va faollashtiruvchi metodlarning kasbga yo‘naltirishdagi ahamiyatini asoslagan [10]. Muallif fikricha, bu nazariyalar eshitishida nuqsoni bo‘lgan o‘quvchi uchun ham o‘rinli, biroq ularni amalda qo‘llash vositalari moslashtirilishi lozim.

Eshitishida nuqsoni bo‘lgan shaxslarga oid tadqiqotlardan L.S.Vigotskiy kar bolaning asosiy muammosi biologik emas, balki ijtimoiy xarakterga ega ekanini va uni mehnat faoliyati orqali jamiyatga qo‘shish zarurligini ta’kidlagan [11]. M.Marschark va P.C.Hauser kar o‘quvchilarda vizual axborotni qayta ishlashning ustunligini va tajribaga tayanib o‘rganish zarurligini ko‘rsatgan [12]. R.Panch va hammualliflari eshitishi zaif o‘smirlarning maktabdan mehnatga o‘tishida axborot yetishmasligi, muloqot to‘siqlari va kasbiy tanlovdagi ishonchsizlik asosiy muammo ekanini aniqlagan [5].

C.L.Garberoglio va hammualliflarining hisobotida kar shaxslarning bandlik darajasi eshituvchi tengdoshlarnikidan sezilarli past ekani qayd etilgan [6].

Mahalliy tadqiqotlardan R.Sh.Sharofutdinova alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan o'quvchilarda korreksion-pedagogik o'yin texnologiyalari orqali kognitiv faollikni uyg'otish yo'llarini ko'rsatgan [13]. Bu yondashuv kasbga yo'naltirish mashg'ulotlarida o'yinli va amaliy shakllardan foydalanish uchun asos bo'ladi. N.Z.Abidova maxsus pedagoglarning inklyuziv kompetensiyasi tushunchasini ishlab chiqqan [14], bu esa kasbga yo'naltirish ishini olib boruvchi mutaxassislarga qo'yiladigan talablarni aniqlashda muhim.

Shunday qilib, kasbiy o'zini o'zi belgilash nazariyalari va kasbga yo'naltirishning umumiy metodikasi yetarlicha ishlab chiqilgan, eshitishida nuqsoni bo'lgan yoshlarning kasbiy qiyinchiliklari ham xorijiy tadqiqotlarda qayd etilgan. Biroq mahalliy maxsus va inklyuziv maktablar sharoitiga moslashtirilgan, kasbga yo'naltirishning barcha yo'nalishlarini qamrab oluvchi va ularning har birida vizual-amaliy vositalarni belgilovchi metodik tizim tahlil qilingan manbalarda uchramadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot nazariy-metodik xarakterga ega bo'lib, uning metodologik asosini L.S.Vigotskiyning ijtimoiy kompensatsiya g'oyasi, faoliyatli yondashuv va kasbiy o'zini o'zi belgilash nazariyalari tashkil etadi. Faoliyatli yondashuvga ko'ra, eshitishida nuqsoni bo'lgan o'quvchi kasb haqidagi tasavvurni so'z orqali emas, asosan amaliy faoliyat va ko'rgazmali tajriba orqali shakllantiradi.

Tadqiqotda nazariy tahlil, qiyosiy tahlil, tasniflash va pedagogik modellashtirish metodlaridan foydalanildi. Qiyosiy tahlil an'anaviy kasbga yo'naltirish usullarini eshitishida nuqsoni bo'lgan o'quvchilarning imkoniyatlari bilan solishtirishda, tasniflash moslashtirish usullarini guruhlashda, pedagogik modellashtirish esa metodik tizim tuzilmasini ishlab chiqishda qo'llandi.

TADQIQOT NATIJALARI

Tahlil natijasida eshitish nuqsoni kasbga yo'naltirish jarayonining har bir yo'nalishiga o'ziga xos ta'sir ko'rsatishi va shunga mos moslashtirishni talab qilishi aniqlandi (1-jadval).

1-jadval

Eshitish nuqsonining kasbga yo'naltirishga ta'siri va metodik moslashtirish

Kasbga yo'naltirish yo'nalishi	An'anaviy usul	Eshitish nuqsoni bilan bog'liq qiyinchilik	Moslashtirish usuli

Kasbiy ma'rifat	Ma'ruza, suhbat, radio va televizion materiallar	Og'zaki axborotni to'liq qabul qila olmaslik, kasblar haqidagi tasavvurning torligi	Subtitrli va imo-ishora tarjimali videolar, kasblar albomi, korxonalarga ekskursiya
Kasbiy diagnostika	Matnli so'rovnoma va testlar	Murakkab matnni tushunish qiyinligi, natijaning noto'g'ri chiqishi	Rasmli va noverbal metodikalar, amaliy topshiriqlar, kuzatish
Kasbiy sinov	Kam qo'llanadi	Kasbni "o'zida sinab ko'rish" imkoniyatining yo'qligi	Ustaxona va korxonalarda qisqa muddatli amaliy sinovlar
Kasbiy maslahat	Og'zaki individual suhbat	Muloqot to'sig'i, o'quvchi fikrini to'liq ifodalay olmasligi	Imo-ishora tilida yoki tarjimon ishtirokida maslahat, vizual qaror xaritasi
Kasbiy moslashuv	Maktab bitiruvi bilan yakunlanadi	Ish joyida muloqot qiyinligi, ish beruvchining tayyor emasligi	Ish beruvchi bilan hamkorlik, ish joyini moslashtirish bo'yicha tavsiyalar

Jadvaldan ko'rinadiki, an'anaviy kasbga yo'naltirish asosan og'zaki va matnli axborotga tayanadi. Eshitishida nuqsoni bo'lgan o'quvchi uchun esa asosiy kanal vizual va amaliy faoliyatdir. Shu sababli metodikani takomillashtirishning bosh yo'nalishi axborotni "ko'rinadigan" va "bajarib ko'riladigan" shaklga o'tkazishdir.

Shu asosda kasbga yo'naltirishning besh yo'nalishli metodik tizimi ishlab chiqildi (2-jadval). Yo'nalishlar o'quvchining yoshi va tayyorgarligiga qarab ketma-ket amalga oshiriladi, biroq ular bir-biri bilan uzviy bog'langan.

2-jadval

Eshitishida nuqsoni bo'lgan o'quvchilarni kasbga yo'naltirishning metodik tizimi

Yo'nalish	Sinflar	Mazmuni va vositalari	Kutilayotgan natija
Kasbiy ma'rifat	5-7	"Kasblar olami" vizual albomi, kasb egalari bilan uchrashuvlar, imo-ishora tarjimali video, korxonalarga ekskursiya	Kasblar haqida keng va aniq tasavvur

Kasbiy diagnostika	7-8	Rasmli qiziqishlar xaritasi, noverbal qobiliyat topshiriqlari, mehnat darsida kuzatish kundaligi	O‘quvchining qiziqish va imkoniyatlari profili
Kasbiy sinov	8-9	Tikuvchilik, duradgorlik, kompyuter grafikasi, oshpazlik, qishloq xo‘jaligi kabi yo‘nalishlarda qisqa amaliy sinovlar	Kasbni o‘zida sinab ko‘rish tajribasi
Kasbiy maslahat	9-10	Imo-ishora tilida individual maslahat, ota-onalar ishtirokida “qaror xaritasi” tuzish	Asoslangan kasbiy tanlov
Kasbiy moslashuvni qo‘llab-quvvatlash	Bitiruv dan keyin	Kasb-hunar maktabi va ish beruvchi bilan hamkorlik, ish joyini moslashtirish bo‘yicha tavsiyalar	Ta’lim yoki mehnatga muvaffaqiyatli o‘tish

Tizimning markaziy qismi kasbiy sinovdir. N.S.Pryajnikov ta’kidlaganidek, kasbiy sinov o‘quvchiga kasbni nazariy emas, amaliy jihatdan anglash imkonini beradi [10]. Eshitishida nuqsoni bo‘lgan o‘quvchi uchun bu ayniqsa muhim, chunki u kasb haqidagi og‘zaki tushuntirishni to‘liq qabul qila olmasligi mumkin, ammo amaliy faoliyatda o‘z imkoniyatini aniq his qiladi. Kasbiy sinov mashg‘ulotining namunaviy tuzilmasi 3-jadvalda keltirilgan.

3-jadval

“Kompyuter grafikasi dizayneri” kasbiy sinovi tuzilmasi (90 daqiqa)

Mashg‘ulot qismi	Mazmuni	Moslashtirish
Kasb bilan tanishuv	Dizayner ishi haqida qisqa video, kasb egasining ish namunalari	Subtitr va imo-ishora tarjimasi, kalit so‘zlar doskada yozma
Namoyish	O‘qituvchi oddiy logotip yaratish jarayonini ekranda ko‘rsatadi	Har bir harakat ketma-ket rasmli yo‘riqnoma bilan beriladi
Mustaqil sinov	O‘quvchi maktab tadbiri uchun oddiy e’lon yoki logotip tayyorlaydi	Yo‘riqnoma kartasi, zarur bo‘lsa individual ko‘rsatma
Natija taqdimoti	O‘quvchilar ishlarini ko‘rgazma shaklida namoyish etadi	Taqdimot yozma, og‘zaki yoki imo-ishora nutqida

Refleksiya	"Menga yoqdimi, nimasi qiyin bo'ldi, yana sinab ko'rishni xohlaymanmi" savollari	Rasmli baholash shkalasi (smayliklar), qisqa yozma javob

Kasbiy sinov natijalari o'quvchining diagnostika profiliga qo'shiladi va kasbiy maslahat jarayonida asos sifatida foydalaniladi. Shu tariqa tizimdagi yo'nalishlar bir-birini to'ldiradi va o'quvchining kasbiy tanlovi hissiy taassurotga emas, real tajribaga tayanadi.

NATIJALAR MUHOKAMASI

Ishlab chiqilgan tizim D.Syuperning kasbiy rivojlanish uzluksiz jarayon ekani haqidagi qarashiga [7] mos keladi. Kasbga yo'naltirish 9-sinfdagi bir martalik suhbat bilan emas, 5-sinfdan boshlanib bitiruvdan keyin ham davom etadigan jarayon sifatida tashkil etiladi. J.Xolland nazariyasidagi shaxs va kasbiy muhit muvofiqligi g'oyasi [8] esa diagnostika va kasbiy sinov yo'nalishlarida amalga oshiriladi.

Tizimdagi vizual va amaliy vositalarga urg'u M.Marschark va P.C.Hauser xulosalariga [12] tayanadi. R.Panch va hammualliflari aniqlagan axborot yetishmasligi va muloqot to'siqlari [5] esa kasbiy ma'rifat va kasbiy maslahat yo'nalishlaridagi moslashtirishlar orqali bartaraf etiladi. R.Sh.Sharofutdinova ko'rsatgan o'yinli shakllarning kognitiv faollikni oshirishi [13] kasbiy ma'rifat mashg'ulotlarini qiziqarli tashkil etishda qo'llanishi mumkin.

Muhim jihatlardan biri kasb tanlashda cheklovchi yondashuvdan voz kechishdir. An'anaviy amaliyotda eshitishida nuqsoni bo'lgan o'quvchiga oldindan belgilangan bir necha hunar tavsiya etiladi. Taklif etilgan tizimda esa o'quvchining qiziqish va imkoniyatlari birinchi o'ringa qo'yiladi, ish joyini moslashtirish va zamonaviy texnologiyalar, masalan, nutqni matnga aylantiruvchi ilovalar, kasblar doirasini kengaytirish imkoniyati sifatida qaraladi. Bunday yondashuvni amalga oshirish N.Z.Abidova ta'kidlagan inklyuziv kompetensiyaga ega mutaxassislarni talab qiladi [14].

Tadqiqot cheklovlari ham mavjud. Tadqiqot nazariy-metodik xarakterga ega va tizimning samaradorligi hali tajriba-sinovda tekshirilmagan. Bundan tashqari, kasbiy sinovlarni tashkil etish maktabning moddiy bazasi va mahalliy korxonalar bilan hamkorlik darajasiga bog'liq. Kelgusida tizimni maxsus va inklyuziv maktablarda sinovdan o'tkazish va noverbal diagnostika metodikalarini o'zbek tiliga moslashtirish maqsadga muvofiq.

XULOSA

Tadqiqot eshitishida nuqsoni bo'lgan o'quvchilarni kasbga yo'naltirish an'anaviy og'zaki-matnli usullar bilan emas, vizual va amaliy faoliyatga tayangan moslashtirilgan metodika asosida olib borilishi zarurligini ko'rsatdi. Kasbiy ma'rifat, kasbiy diagnostika,

kasbiy sinov, kasbiy maslahat va kasbiy moslashuvni qo'llab-quvvatlashdan iborat besh yo'nalishli metodik tizim ishlab chiqildi. Uning markazida o'quvchiga kasbni o'zida sinab ko'rish imkonini beruvchi kasbiy sinovlar turadi. Natijalar asosida quyidagi tavsiyalar berildi.

1. Maxsus va inklyuziv maktablarda kasbga yo'naltirish ishini 5-sinfdan boshlab besh yo'nalishli tizim asosida rejalashtirish tavsiya etiladi.

2. Kasbiy ma'rifat uchun subtitrli va imo-ishora tarjimali videolar, "Kasblar olami" vizual albomi kabi moslashtirilgan resurslar bazasini yaratish zarur.

3. Har bir maktab mahalliy korxonalar va kasb-hunar maktablari bilan hamkorlikda kasbiy sinovlar o'tkazish tizimini yo'lga qo'yishi maqsadga muvofiq.

4. Kasbiy maslahat imo-ishora tilini biluvchi mutaxassis yoki tarjimon ishtirokida, ota-onalar bilan birgalikda o'tkazilishi lozim.

Keyingi tadqiqotlar ishlab chiqilgan metodik tizimni tajriba-sinovdan o'tkazish va noverbal kasbiy diagnostika vositalarini o'zbek tilidagi ta'lim sharoitiga moslashtirishga yo'naltiriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. United Nations. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. New York : United Nations, 2006.

2. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 15-oktabrdagi O'RQ-641-son "Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida"gi Qonuni.

3. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O'RQ-637-son "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni.

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktabrdagi PQ-4860-son "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori.

5. Punch R. Issues in the school-to-work transition of hard of hearing adolescents / R. Punch, M. Hyde, P.A. Creed // American Annals of the Deaf. 2004. Vol. 149, № 1. P. 28-38.

6. Garberoglio C.L. Deaf People and Employment in the United States. 2019 / C.L. Garberoglio, J.L. Palmer, S. Cawthon, A. Sales. Washington, DC : U.S. Department of Education, Office of Special Education Programs, National Deaf Center on Postsecondary Outcomes, 2019.

7. Super D.E. A life-span, life-space approach to career development / D.E. Super // Journal of Vocational Behavior. 1980. Vol. 16, № 3. P. 282-298.

8. Holland J.L. Making Vocational Choices. A Theory of Vocational Personalities and Work Environments / J.L. Holland. 3rd ed. Odessa, FL : Psychological Assessment Resources, 1997.

9. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения / Е.А. Климов. Москва : Академия, 2004. 304 с.

10. Пряжников Н.С. Профессиональное самоопределение. Теория и практика / Н.С. Пряжников. Москва : Академия, 2007. 496 с.

11. Выготский Л.С. Основы дефектологии / Л.С. Выготский. Санкт-Петербург : Лань, 2003. 654 с.

12. Marschark M. How Deaf Children Learn. What Parents and Teachers Need to Know / M. Marschark, P.C. Hauser. New York : Oxford University Press, 2012.

13. Sharofutdinova R.Sh. Korreksion-pedagogik o‘yin texnologiyalari orqali aqli zaif o‘quvchilarda kognitiv faollikni uyg‘otish metodlari / R.Sh. Sharofutdinova, D.X. Djabborova // Nazariy va amaliy fanlardagi ustuvor islohotlar va zamonaviy ta’limning innovatsion yo‘nalishlari. 2025. Vol. 2, № 12. B. 34-37. DOI: 10.5281/zenodo.17913597.

14. Abidova N.Z. Inklyuziv ta’lim sharoitida bo‘lajak logopedlarning kasbiy-pedagogik faoliyatini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari / N.Z. Abidova // Research Focus International Scientific Journal. 2025. DOI: 10.5281/zenodo.15209962.